

СТАНОВИЩЕ

от доц. д-р Соня Алексиева, Нов български университет, на дисертация за присъждане на образователната и научната степен „Доктор” по докторска програма „Икономика и управление” на Вяра Василева Кюрова, докторант към Катедра „Мениджмънт и маркетинг“ - Стопански факултет на Югозападен университет „Неофит Рилски“ с научен ръководител доц. д-р Рая Мадгерова на тема: „Сезонност и конкурентоспособност в хотелиерския бизнес“

Представеният за защита пред научно жури дисертационен труд „Сезонност и конкурентоспособност в хотелиерския бизнес“ е посветен на една изключително актуална тема с решаващо значение за бъдещото развитие на хотелиерството. Значимостта на темата се определя от изключителното икономическо значение на сезонността в българския туризъм, както и от необходимостта от търсене на реални решения на този актуален проблем в развитието на хотелиерството – както в контекста на настоящите предизвикателства, свързани със световната икономическа криза, така и в бъдещото развитие на хотелиерския бизнес. Не на последно място, актуалността и значимостта на избраната тема се определят от малкото изследвания и липсата на цялостно изследване на сезонността в хотелиерския бизнес, както и от необходимостта от разработване на научно-обоснована и практически приложима методика за анализ на влиянието на сезонността върху конкурентоспособността в този бизнес.

Настоящото становище се основава на представения от докторанта труд в общ обем от 213 страници, който съдържа увод, изложение в три глави и заключение с включени 12 таблици и 41 фигури. Библиографията се състои от 219 заглавия (печатни и електронни източници) – 99 на кирилица и 89 на латиница). Приложението към дисертационния труд е в обем от 62 страници с общо 97 таблици. Приложеният автореферат като съдържание, обем и форма, отговаря на нормативните изисквания и точно отразява темата на представения научен труд. В него в обем от 34 страници са включените приносите и авторските публикации по темата на дисертационния труд.

В *Увод* заедно с изследователските задачи се обобщават методологията на изследването, източниците на проучването, обхвата на ограниченията, както и някои затруднения, възникнали в процеса на разработването на научния труд. Неговата цел е да се изследва влиянието на сезонността върху конкурентоспособността на хотелиерския бизнес и да се предложат модели за преодоляване на нейните негативни проявления. За постигане на целта на изследването, докторантът формулира следните изследователски задачи: дефиниране на същността и съставните елементи на хотелиерството, сезонността и конкурентоспособността и обосноваване на значението им за развитие на сектора; разкриване на връзката между сезонност и конкурентоспособност в хотелиерството; разработване на методика на оценяване на влиянието на сезонността върху конкурентоспособността в хотелиерския бизнес като се посочат методите, измерителния апарат и алгоритъма; установяване и оценка на равнището на развитието на хотелиерския бизнес и разкриване влиянието на сезонността върху конкурентоспособността; предлагане

на модели за преодоляване на негативното въздействие на сезонността върху конкурентоспособността на хотелиерския бизнес.

Основната научна теза на дисертационния труд е, че конкурентоспособността на хотелиерския бизнес не може да се повиши без преодоляване на влиянието на сезонността в туризма. Методологията на изследването включва използването на анализа, синтеза, емпиричното наблюдение, статистически методи – групировки, графични изображения, регресионен и корелационен анализи, проверка на хипотези. Направеният задълбочен анализ по темата, използваните методи, както и допълващите текстови и илюстративен материал (таблици и фигури), дават конкретни отговори на въпроси, свързани с предмета на изследването: влиянието на сезонния фактор върху хотелиерския бизнес и възможностите за преодоляването му в България с цел повишаване на неговата конкурентоспособност.

В глава първа са представени *методологическите проблеми на сезонността и конкурентоспособността в хотелиерския бизнес*. Анализирана е същността на хотелиерството в икономиката и туризма и на хотелиерският продукт като предпоставка за намаляване на сезонността в хотелиерския бизнес. Точно дефинирано е понятието хотелиерски продукт като потребителна стойност, създадена в сферата на услугите, задължително включваща материални и нематериални блага, чието предоставяне в туризма е невъзможно без активното въздействие на човешкия фактор. Заедно със съдържанието на основните компоненти на хотелиерския продукт и неговите особености, се извежда предпоставката за неговото по-добро позициониране, (както и за повишаване на конкурентоспособността му и за намаляване на сезонността върху хотелиерския бизнес): включването и на туристическите ресурси на съответния район към елементите на хотелиерския продукт.

Докторантът е изследвал същността на проявление на сезонността в хотелиерството, както и причините и факторите за проявлението ѝ. Заедно с откритите основни проблеми за хотелиерството, произтичащи от сезонността, са представени трите основни модела на сезонност и причините за нейното проявление. Сред важните констатации за целогодишното и равномерното функциониране на хотелиерския бизнес са факторите (външни и вътрешни) за намаляване на сезонността. Сред приносните моменти в глава първа е предмета на изследване на взаимовръзката между сезонността и конкурентоспособността на хотелиерския бизнес. Непълното изследване на този въпрос до днес, дава основание на Вяра Кюрова да обоснове взаимовръзката между сезонността и конкурентоспособността на хотелиерския бизнес и да изведе съществуващата между тях ярко изразена непосредствена зависимост, според която намаляването на влиянието на сезонния фактор води до нарастване на конкурентоспособността на хотелското предприятие и неговия продукт.

В глава втора „*Методика за анализиране на влиянието на сезонността върху конкурентоспособността на хотелиерския бизнес*“ се обосновава апарат за измерване и

анализиране влиянието на сезонността върху конкурентоспособността на хотелиерския бизнес. Представени са в две групи различните аспекти на системата от показатели (свързани с туризма и отнасящи се конкретно за хотелиерството). Възприета е система от натурални и стойностни показатели и е обоснован избора им. Анализът на влиянието на сезонността върху конкурентоспособността на хотелиерския бизнес у нас се осъществява на две равнища – национално и регионално. Съответно за изследването на регионално равнище са избрани областите Благоевград и Бургас (като части съответно от Югозападния и Югоизточния район за планиране). В глава втора е представен и алгоритъм на процеса на анализиране на влиянието на сезонността върху конкурентоспособността на хотелиерския бизнес.

Глава трета „*Оценка на влиянието на сезонността върху конкурентоспособността на хотелиерския бизнес*”, разглежда състоянието на хотелиерския бизнес за периода 2002-2009 г. Анализът и оценката са направени на двете – национално и регионално равнища (за избраните области Благоевград и Бургас), по система от няколко показатели: брой хотели, брой легла, индекс на интензитет на легловата база, реализирани нощувки, приходи от нощувки и заетост на легловата база. Конкретните резултати от анализа и оценката на състоянието на хотелиерския бизнес в област Благоевград и област Бургас дават възможност за извеждане на няколко констатации за разглеждания период по отношение на различните показатели. Докторантът подчертава, че наблюдаваното недостатъчно използване на хотелиерската леглова база и в двете области се дължи главо на влиянието на сезонността.

На национално равнище анализът на сезонното развитие на хотелиерския бизнес показва, че за периода на изследването е налице ясно изразена неравномерност в общо реализираните нощувки, реализираните нощувки от чужденци и реализираните нощувки от българи като най-високата им концентрация е през главния сезон на морския ваканционен туризъм. На регионално равнище резултатите от анализа сочат, че е налице сезонно развитие на хотелиерския бизнес. В глава трета се изследва влиянието на сезонността върху конкурентоспособността. Проведено е анкетно проучване на потребителския избор и нагласите на хотелиерския бизнес (в двете области) за установяване на възможностите за намаляване на сезонността и увеличаване на конкурентоспособността.

Важно значение за намаляване влиянието на сезонността и повишаване на конкурентоспособността на хотелиерския бизнес има разработването на примерни модели, които могат да се зложат в основата му. Те са съставени на базата на потребителските предпочитания, изтъкнати в анкетното проучване, както и според липсващите елементи в продуктите в различните сезони и наличните ресурси за дадения регион. Благоприятните природни и рекреационни условия в Благоевградска област, дават възможност хотелиерският бизнес да разнообразява своите продукти с продуктите на различните форми на алтернативния туризъм: познавателен, екотуризъм, културен, балнеолечебен, селски, ловен, риболовен, екстремн хоби туризъм.

В резултат, обобщава докторантът, ще настъпят позитивните промени, свързани с намаляване на негативното влияние на сезонността и повишаване на конкурентоспособността; с повишаване на заетостта на хотелиерската база; с целогодишното привличане на туристи и др. На тази основа е предложен примерен модел, който поставя в центъра основният елемент на хотелиерския продукт като основен елемент и на туристическия продукт, а именно настаняването и изхранването на гостите на хотела (стр. 182). Аналогичен на модела за комплексен хотелски продукт в планинските райони и е моделът за районите с типично морски туризъм (стр. 191). Прилагането на тези модели ще допринесе, както за по-доброто позициониране на хотелите на туристическия пазар, така и за повишаване на конкурентоспособността на самата туристическа дестинация като ще гарантира създаването на устойчиви хотелиерски продукти в България.

В *Заключение* на дисертационния труд са обобщени основните резултати, получени при разработването на избраната тема. Конкретни резултати и оценки са групирани по отношение на състоянието на анализирания хотелиерски бизнес (2002-2009 г.) на национално и регионално равнище. С помощта на метода на статистическа проверка на хипотезата, по отношение на изучаване влиянието на сезонността върху конкурентоспособността, Вяра Кюрова установява как нарастването на заетостта на материалната база на хотелите в двете области, ще доведе до увеличаване на тяхната конкурентоспособност. Приноси са изследванията на потребителските нагласи (анкетни проучвания в посочените области) и изследването на нагласите на хотелиерския бизнес (анкетно проучване в избраните области). Не на последно място, след установяване на проблемите, за тяхното решаване са разработени модели за намаляване на сезонността и повишаване на конкурентоспособността на хотелиерския бизнес, апробирани в практиката.

Сред приносните моменти на настоящия дисертационен труд са дефинирането и анализирането на теоретичните постановки за сезонността и конкурентоспособността в туризма, извеждането на основни методологически проблеми за изследваните явления, отнасящи се за хотелиерския бизнес. На второ място, теоретически е обоснована взаимовръзката между сезонността и конкурентоспособността в хотелиерския бизнес и са изведени резултатите от конкретни статистически данни. На трето място, разработена е методика за анализиране и оценяване на влиянието на сезонността върху конкурентоспособността в хотелиерския бизнес и е предложен алгоритъм за нейното прилагане. На четвърто място, направена е оценка на влиянието на сезонността върху конкурентоспособността на хотелиерския бизнес. И не на последно място, въз основа на резултатите от анкетни проучвания са предложени апробирани в практиката модели на комплексни хотелски продукти, изградени на базата на наличните туристически ресурси съобразно сезоните, цел намаляване влиянието на сезонния фактор и повишаване на конкурентоспособността на хотелиерския бизнес.

Представеният емпиричен материал, осигурен чрез анкетното проучване, го прави особено полезен за практиката на българския туризъм, като резултатите и основните

изводи са анализирани научно издържано в отговор на поставените изследователски задачи. Анализираните резултати в таблици и графики подкрепят и задълбочават изследването в основните изводи от проведеното емпирично проучване, а именно че подценяването на непосредствената зависимост между сезонността и конкурентоспособността на хотелиерския бизнес се отразява негативно върху развитието на туризма.

Като приемам така формулираните теоретико-методологически и научно-приложни приноси, бих искала да подчертая резултатите в обобщаването и подробното анализиране на зависимостта между сезонността и конкурентоспособността на хотелиерския бизнес, което поставя настоящият труд сред малкото подобни изследвания у нас. Приложените четири публикации в различни печатни издания на ЮЗУ „Неофит Рилски“, доказват трайните и последователните научни интереси на докторанта по темата.

Настоящият дисертационен труд притежава категорични достойнства, сред които добра теоретична подготовка и компетентност на автора. Факт са уменията за систематизиране и обобщаване на изследвания богат материал и аналитичния стил на изложение. Прецизно е поднесената фактологията по темата, тя се отличава с логическа обосновааност на направените изводи. Използван е богат теоретичен и емпиричен материал. Докторантът прецизно е използвал резултатите от анкетните проучвания и понятийния апарат. Посочените многобройни източници - добросъвестно и точно цитирани, доказват задълбочената подготовка по темата, познаването и използването на най-актуалните източници в областта на туризма.

Към представения дисертационен труд имам следните забележки:

1. В дисертационния труд се подчертават проблемите в развитието на българското хотелиерство в силно променена и конкурентна среда в последното десетилетие, както и динамичната промяна в туристическия бизнес като цяло. Актуалността и значимостта на темата изискват още по-задълбочен анализ на избраната тема в контекста на световната икономическа криза, засегнала и туристическата индустрия като цяло и в частност – хотелиерския бизнес в България. Настоящият дисертационен труд би спечелил, ако подтемите *Хотелиерството в икономиката на туризма* (7 стр.), *Конкурентоспособност в хотелиерството* (50 стр.), *Оценка на състоянието на хотелиерския бизнес за периода 2002-2009 г.* (стр. 110) се разширят с допълнителни факти и препоръки за последствията и промените от кризата в световния и българския туризъм и в частност – в хотелиерството и в хотелиерския продукт.

2. В автореферата са посочени четири публикации по темата, написани в периода 2010-2011 г. В настоящия дисертационен труд авторът никъде не се позовава или цитира тези свои научни текстове. Препоръката да се цитира или да се позовава на свои публикувани текстове, представят професионално Вяра Кюрова като учен и изследовател. Пример за това е актуалната публикация „Влияние на сезонния фактор върху реализираните нощувки от хотелиерския бизнес” В: *Икономика и управление* (ЮЗУ

„Н. Рилски”, Стопански факултет, № 4, 2010). В бъдещи научни публикации по тази и други теми, това ще засили достоверността и значимостта на трудовете на докторанта в избраната научна област.

3. Необходимо е прецизиране на статута на архитектурно-историческите и културни паметници в примерите с църквата „Св. Богородица” в Созопол и архитектурния резерват Несебър (стр. 190), които равнопоставено са представени „под закрилата на ЮНЕСКО”, но само Несебър- Стария град е в Списъка на Световната организация за образование, наука и култура – ЮНЕСКО.

Констатираните неточности и препоръки в никакъв случай не омаловажават положителната ми оценка за представения дисертационен труд на Вяра Кюрова. С настоящето научно изследване тя доказва уменията си да анализира на теоретично ниво актуални литературни източници и да откроява проблеми. Умението ѝ да прилага различни методи на изследване категорично убеждава в изследователските ѝ качества. Факт са представените приносни резултати от теоретично и научно-приложно естество. Качествата на представения дисертационен труд потвърждават убеждението ми за успешна бъдеща професионална реализация на докторанта в областта на научните изследвания. Анализираният въпрос, представляващ теоретичен и практически интерес за развитието на българския туризъм, са основание и причина за надграждане на темата и разработването ѝ в бъдеще.

Научната и професионалната кариера на В. Кюрова, активната ѝ преподавателска дейност от 2005 г. до днес, както и работата ѝ като докторант към Катедра „Мениджмънт и маркетинг“ (докторска програма „Икономика и управление”) на Стопански факултет на ЮЗУ „Н. Рилски“, доказва сериозните ѝ интереси към изследователска дейност и стремеж за още по-динамично професионално развитие.

В заключение, като имам предвид приносните моменти в дисертационния труд „Сезонност и конкурентоспособност в хотелиерския бизнес“, които напълно приемам, както и професионалните качества на докторанта, убедено предлагам на научното жури да присъди образователната и научната степен „Доктор” на Вяра Кюрова.

5 декември 2011 г.

София

Рецензент:

(доц. д-р Соня Алексиева)